

Božidar Petrač, Antun Šundalić, Krunoslav Zmaić (ur.)

Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede Zbornik radova sa znanstvenog skupa "Globalizacija i regionalni identitet 2009"

Ekonomski fakultet , Osijek, 2009., 278 str.

Zbornik "Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede" donosi petnaest radova, autor-skih i koautorskih, koji su referirani na znanstvenom skupu "Globalizacija i regionalni identitet 2009", održanom na Ekonomskom fakultetu u Osijeku, 25. i 26. rujna 2009. godine. Pored predgovora urednikâ, knjiga sadrži dvije tematske cjeline, *Selo i seoski okoliš: sociodemografska analiza razvojnih potencijala i Gospodarski potencijali ruralnog prostora*, zatim izdvojene sažetke radova i bilješke o autorima.

Prvi tematski dio sadrži sedam priloga. U prvom, pod naslovom *Seoski krajobraz kao razvojni potencijal*, autori Ivan Cifrić i Tijana Trako iznose rezultate empirijskog istraživanja o percepciji krajobrazâ, u kojem su primijenili metodu semantičkog diferencijala sa po 15 bipolarnih parova pridjeva. S napomenom kako u Hrvatskoj nemamo noviju sociokulturnu tipologiju seoskih naselja, autori tvrde kako je moguće konstruirati neke situacije koje pozitivno ili negativno povezuju razvojne potencijale, a kao jedan od značajnih kriterija navode krajobraz. Razlikuju šest tipova krajobrazâ (prirodni, kultivirani, seoski, tehnički, urbani i zagađeni), za koje drže da predstavljaju šest kontinuiteta odnosno dihotomnih parova krajobrazâ (kontinuitet tehnike, kontinuitet naselja i kontinuitet zagađivanja) (str. 18). Istraživanje je urađeno na prigodnom uzorku studenata/ica Ekonomskog fakulteta u Osijeku. U skladu s ciljevima istraživanja koji se odnose na (1) rezultate percepcije šest tipova krajobrazâ, (2) identificiranja razlika u procjeni dojma o trima kontinuitetima krajobrazâ i (3) provjere o postojanju istih faktora na semantičkom diferencijalu kod svih šest tipova krajobrazâ, a u svezi s općim ciljem kojim se nastojalo potkrijepiti tezu o ruralnim razvojnim resursima, autori zaključuju da je seoski krajobraz jedan od tih resursa. Osim toga, pronalaze da se prirodnost krajobrazâ primjerena ruralnim prostorima pozitivnije vrednuje nego drugi tipovi krajobrazâ, što ukazuje na njegov razvojni potencijal (str. 32). Ostali rezultati istraživanja pokazuju da: (1) većina ispitanika, na ljestvicama semantičkog diferencijala, pozitivnije vrednuje kultivirani, seoski, netaknuti krajobraz; (2) statistički se značajno razlikuje percepcija ispitanika (na većini varijabli) između kultiviranog i tehničkog, seoskog i gradskog te netaknutog i zagađenog krajobrazâ; (3) faktorskom analizom potvrđena su četiri aspekta u konceptualnom pristupu: estetski, religijski, aktivnost i stabilnost (struktura).

U prilogu s naslovom *Neki elementi ruralne obnove u Hrvatskoj*, autorica Maja Štambuk u samom uvodu napominje kako se u Hrvatskoj još uvijek selom bavimo poistovjećujući ga sa siromašnom poljoprivredom i siromašnim seljakom. Podsjeća, između ostalog, i da je bilo malo nastojanja da se selo promatra šire, da ga se koncipira šire i da se njegov razvitak i napredak promatraju šire nego što je to bio društveni, kulturni i gospodarski prostor poljoprivrede. U radu se iznose rezultati istraživanja vezano za analizu stanja glede ruralnog naslijeđa i ruralnog sustava, te razvojnih načela na kojima bi valjalo temeljiti razvitak ruralnog područja u Hrvatskoj. Ističući da selo već dugo nije i nikad više neće biti samo poljoprivredno, a niti sinonim za poljoprivredu, kao i da se hrvatsko selo deagrariziralo što traži zajedničko djelovanje agrarne i ruralne politike (str. 46), autorica apelira za istraživanjem sadašnje dinamike na selu, kako bi se razumjeli procesi koji se odvijaju na tom prostoru i kako bi mogli projicirati budućnost sela u slijedećih deset godina.

Autor Dražen Živić, u prilogu pod naslovom *Demografski potencijal seoskih naselja u Vukovarsko-srijemskoj županiji – prilog istraživanju urbano-ruralne polarizacije Hrvatske*, istražuje najvažnija suvremena dinamička i strukturna obilježja ruralnih naselja u Vukovarsko-srijemskoj županiji koja je, bez obzira na višedesetljetnu ubrzanu industrijalizaciju i urbanizaciju, i dalje na razini naselja zadržala bitna obilježja tipično agrarno-ruralnog prostora Hrvatske. Opći cilj istraživanja bio je prikazati i analizirati prošle i trenutne ruralno-demografske potencijale u toj županiji i to analizom: (1) temeljnih značajki promjena broja i prostornog razmještaja seoskog stanovništva između 1971. i 2001. godine i (2) osnovnih međupopisnih promjena u biološkoj i ekonomskoj strukturi seoskog stanovništva. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja autor zaključuje da je: ukupna depopulacija dominantan dinamički demografski proces u seoskim naseljima, zatim da su proces starenja stanovništva temeljni strukturno-demografski procesi u seoskim naseljima kao i da osnovni dinamički i strukturni procesi u seoskim naseljima ukazuju na slabljenje i krizu u formiranju vlastitih demografskih potencijala neophodnih za poticanje stabilnog društvenog razvoja i ekonomskog napretka sela (str. 70).

U slijedećem radu, pod naslovom *Cjeloživotno obrazovanje za razvoj hrvatskog sela i poljoprivrede*, autori Đurđica Žutinić i Jerko Markovina razmatraju kakvo je obrazovno stanje u hrvatskom selu i poljoprivredi, te da li je u sadašnjem obrazovnom sustavu dostatno razvijen (sub)sistem permanentnog obrazovanja i osposobljavanja za potrebe stanovnika ruralnih prostora. Cilj rada bio je, kako autori naglašavaju, aktualizirati potrebu širih znanstvenih istraživanja i stručnih rasprava o cjeloživotnom obrazovanju za razvoj hrvatskog sela i poljoprivrede. Na temelju sagledavanja obrazovnog potencijala i mreže obrazovnih ustanova u ruralnim područjima, autori zaključuju da se, prije svega, poželjni koncept društvenog i gospodarskog razvoja hrvatskog sela i poljoprivrede mora temeljiti na promišljenoj politici, uvažavajući kakvoću ljudskog čimbenika kao središnjeg poticatelja tog razvoja, ulaganjem u znanje i lokalne ljudske potencijale (str. 84). Postojeća razina obrazovanja seoskog i poljoprivrednog stanovništva i prateće obrazovne infrastrukture su nedostatne, a specifične obrazovne potrebe odraslog stanovništva mogu se zadovoljiti organiziranjem lokalnih središta formalnog i neformalnog obrazovanja. U tom pravcu po-

trebno je organizirati centre koji bi bili okrenuti razvoju seoskih područja u cjelini te više orijentirani na popularizaciju znanosti u praksi, kao i tečajeve i predavanja za potrebe ruralnog razvoja, zaključuju autori.

Autor Ivan Markešić, u radu pod naslovom *Analiza pisanja Glasa Koncila o poljoprivredi i ruralnom razvoju u kontekstu pregovora za ulazak RH u EU*, metodom analize sadržaja obuhvatio je tri rubrike ovog tjednika: komentari glavnog urednika, razgovori s istaknutim poljoprivrednim stručnjacima i reportaže o životu na katoličkim župama u Hrvatskoj. Rad je podijeljen na pet međusobno povezanih cjelina: (1) Pristupni pregovori između Republike Hrvatske i Europske unije; (2) (Ne)briga hrvatskih vlasti prema temeljnim hrvatskim nacionalnim vrijednostima – kako do prave istine?; (3) Hrvatsko selo i hrvatski govor; (4) Je li izgledno očekivati skoriju demografsku obnovu hrvatskog sela?; (5) Zadruga i zadrugarstvo – kako ih dezideologizirati?. Na temelju analize autor zaključuje kako je katolički tjednik Glas koncila svojim pisanjem, u petogodišnjem razdoblju obuhvaćenog ovim istraživanjem, barem kada je riječ o hrvatskom selu i hrvatskome agraru, ispunio svoju društvenu funkciju kao i da je aktualiziranjem pojedinih tema doprinio stvaranju jedne nove i cjelovite slike o hrvatskoj poljoprivredi i njezinom statusu u integracijskim procesima (str. 103).

Rezultati empirijskog anketnog istraživanja o tome u kojoj mjeri se religijske promjene reflektiraju na ruralnu i urbanu religioznost, donose se u prilogu Željka Pavića – *Religijske promjene i ruralna religioznost*. Glavni rezultati ovog istraživanja pokazuju da je na selu izraženija religijska samoidentifikacija i pohađanje religijskog obreda, kao i kršćanska te istočnjačka religijska vjerovanja. Iza navedenog, prema autoru, ne stoje razlike u obrazovnoj strukturi sela i grada već vjerojatno sociokulturne razlike poput jače socijalne kohezije, konformizma i veće uloge tradicije na selima (str. 123).

Posljednji prilog u prvom tematskom dijelu nosi naslov *Što je "seosko" u selu danas?*, autora Antuna Šundalića. U radu se istražuje novi identitet sela u Hrvatskoj, pokušaj odvajanja tradicionalnog i modernog na stratificiranom uzorku ispitanika iz sela i grada. Nakon pojmovnih određenja sela, seljaka i poljoprivrednika, kao i grada, autor daje pregled tradicionalnih i modernih elementa u svakodnevnicima sela. Zatim se prezentiraju rezultati istraživanja u odnosu na stavove i svijest ispitanika u svezi s utjecajem tradicije u svakodnevnom životu, te koliko se u tome razlikuju selo i grad. Glede postavljenog pitanja u naslovu rada, autor zaključuje da se "seosko" u selu Slavonije i Baranje najviše zadržalo u svijesti Slavonaca i Baranjaca, svijesti koja time nije zapreka razvoju i modernizaciji (str. 153).

Drugi tematski dio (*Gospodarski potencijali ruralnog prostora*) započinje prilogom *Poljoprivreda i ruralna tranzicija*, autorâ Krunoslava Zmaića, Božidara Petrača i Tihane Sudarić. U samom uvodu naglašavaju da poljoprivredna tranzicija predstavlja složen proces koji se sastoji od nekoliko faza, a odnosi se na privatizaciju, restrukturiranje, konkurentnost, demonopolizaciju i okrupnjavanje posjeda (str. 157). Zatim autori analiziraju razvoj ruralnog prostora Republike Hrvatske i iznose

glavna obilježja hrvatske poljoprivrede i elemente ruralnog naslijeđa. Podsjećajući kako se politika ruralnog razvitka ne smije promatrati kao dio politike agrara, autori naglašavaju da je ruralni razvitak moguće ostvariti kroz multisektorsku gospodarsku aktivnost, tj. kroz heterogene ekonomske aktivnosti (str. 168).

Autorice Jadranka Deže i Jelena Kristić, u prilogu *Strategija razvoja seoskog turizma baranjskog područja*, analiziraju proces tranzicije prema tržišnom gospodarstvu u poljoprivredi baranjskog područja, s naglaskom na perspektive ekonomskog i održivog socijalnog razvoja sela. U radu se izlažu i rezultati istraživanja uvjeta i pretpostavki razvitka, kako bi se utvrdili resursi za razvoj seoskog turizma na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima. Istraživanje je provedeno metodom ispitivanja u kombinaciji s intervjuom, na uzorku 271 obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva iz 23 sela. Na temelju dobivenih rezultata autorice zaključuju da obiteljska poljoprivredna gospodarstva imaju važne resurse za razvoj Baranje, kao i da je postupkom prilagođavanja strukture resursa i poslovanja moguće razviti seoski turizam kao poslovnu aktivnost, a s ciljem ekonomskog osnaživanja i stabilnosti razvoja ovog područja (str. 189).

Analizu razvojnog zaostajanja područja od posebne državne skrbi u Hrvatskoj prilažu autori Branimir Marković i Domagoj Koračić, u prilogu pod naslovom *Financijski instrumenti u poljoprivredi za područja posebne državne skrbi*. Nakon uvida u dosadašnje financijske učinke i perspektive poljoprivrede na ovim područjima, uključujući efekte poreskih povlastica i posebnih kreditnih programa, autori zaključuju da su još uvijek prisutni brojni problemi. Posebice ističu kako su razlog tomu i sami nedostaci ovih područja te da je potrebno uložiti mnogo više napora u definiranju mogućnosti i stvaranju perspektiva, kako bi se gospodarska i socijalna struktura ujednačila s ostalim razvijenim dijelovima Hrvatske (str. 203).

O koristima računovodstvenih informacija, osobito malih i srednjih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj i novim mogućnostima korištenja računovodstva u poljoprivrednoj proizvodnji, a u skladu sa smjernicama Europske unije, pišu autorice Ljubica Ranogajec i Ana Crnčan, u radu pod naslovom *Računovodstvo u funkciji povećanja konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstva*.

Autori Ferhat Čejvanović, Kadrija Hodžić, Ermina Grozdanić i Ševal Sukljanović analiziraju učinke CEFTA sporazuma na vanjskotrgovinsku razmjenu Bosne i Hercegovine sa članicama tog sporazuma, u radu pod naslovom *Utjecaj CEFTA sporazuma na vanjskotrgovinsku razmjenu poljoprivrednih proizvoda u Bosni i Hercegovini*. U uvodu rada daje se objašnjenje prirode sporazuma kojeg je sačinila grupa srednjoeuropskih zemalja stvorivši zonu slobodne trgovine, s usklađenom vanjskotrgovinskom politikom (na razini carina) prema trećim zemljama i to za sve proizvode, a da pri tom uzajamna trgovina zemalja u carinskoj uniji ne mora biti u potpunosti liberalizirana. Iz prikazanih rezultata vidljivo je da se trgovina obavlja najviše s Republikom Hrvatskom, a zatim s Republikom Srbijom, dok je općeniti zaključak da CEFTA sporazum ima utjecaj na vanjskotrgovinsku razmjenu Bosne i Hercegovine i ostalih zemalja potpisnica tog sporazuma.

Važnost branda prilikom kupovine poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, naslov je slijedećeg priloga u ovom tematskom dijelu, autorâ Ivane Jelušić, Zdravka Tolušića i Ane Bačić. U radu se istražuje kolika je pozornost potrošača usmjerena na važnost *branda* prilikom kupovine poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Istraživanje je provedeno anketnim ispitivanjem, na slučajnom uzorku studenata (N=110) na području grada Osijeka. Rezultati ukazuju da važnost *branda* pri kupovini poljoprivredno-prehrambenih proizvoda nije od velikog značaja za potrošače (82%), iako pri kupnji istih proizvoda česti (46%) usmjeravaju pozornost na marku proizvoda. Veća se važnost daje proizvođaču (75%), a većina ispitanika (68%) također rado kupuje poljoprivredno-prehrambene proizvode renomiranih *brandova* na našem tržištu. Istovremeno 64% ispitanika potvrdilo je da renomirani *brand* ne mora nužno predstavljati i kvalitetan proizvod.

U prilogu pod naslovom *Značajnost "cijene proizvoda" i "zemlja podrijetla" u procesu kupovine mesa*, autor Danijel Šabić iznosi rezultate istraživanja o stavovima potrošača prema cijeni i zemlji podrijetla mesa (hrane), s posebnim naglaskom na razlike između stavova i sociodemografskih obilježja ispitanika. Rezultati istraživanja su pokazali da kod kupovine mesa važnu ulogu u procesu donošenja kupovne odluke imaju i cijena i zemlja podrijetla. Statistički značajne razlike među sociodemografskim varijablama nisu utvrđene za stavove spremnosti plaćanja više cijene za dobru kvalitetu mesa i važnosti poznavanja zemlje podrijetla. Ali, razlike su utvrđene za stavove kupca spram značajnosti cijene u kupovnom procesu i to među varijablama s obzirom na spol, status, stupanj obrazovanosti i mjesečni dohodak ispitanika.

Posljednji prilog u zborniku je rad s naslovom *ICT u poljoprivredi i njihov značaj u budućnosti poljoprivrede i ruralnih područja*, autora Josipa Mesarića, u kojem se daje pregled informacijsko-komunikacijskih tehnologija i analizira intenzitet njihova korištenja u ruralnim područjima Republike Hrvatske, a u svrhu prikupljanja informacijskih sadržaja relevantnih za upravljanje poslovnim procesima u poljoprivrednoj proizvodnji. U tom smislu izložen je pregled informacijskih sadržaja i usluga izvora na koje se oslanjaju ili se mogu osloniti potencijalni korisnici tih usluga, kako na izvorima domaćeg podrijetla tako i vanjskim izvorima.

Kao što se iz prikaza sadržaja radova u ovom zborniku i njihovih istraživačkih pristupa može zaključiti, ključna karakteristika pristupa temama sela i poljoprivrede je interdisciplinarnost i to s aspekta ruralne sociologije, sociologije religije, demografije, ekonomike, agroekonomike i informatologije, uz dodatni globalni kontekst istraživanja. Zbornikom se, osim toga, kao što u recenziji naglašava Šime Pilić, iznova aktualizira znanstveni interes za istraživanja kretanja na selu danas. Usto, ovaj zbornik će svakako biti koristan ne samo znanstvenoj javnosti već i stručnjacima za selo i poljoprivredu, te studentima i široj populaciji zainteresiranih za problematiku sela danas.

Ivanka Buzov